

УДК 378.147:36-051:37.018.32

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Кахіані Ю.В., к. пед. н.,
старший викладач кафедри дошкільної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті проаналізовано сучасний стан професійної підготовки майбутнього соціального педагога до роботи в закладах інтернатного типу у вищій школі. Уточнено зміст поняття «професійно значущі якості особистості майбутнього соціального педагога».

Ключові слова: майбутній соціальний педагог, професійна підготовка, бакалавр, заклади інтернатного типу.

В статье проанализировано современное состояние профессиональной подготовки будущего социального педагога к работе в учреждениях интернатного типа в высшей школе. Уточнено содержание понятия «профессионально значимые качества личности будущего социального педагога».

Ключевые слова: будущий социальный педагог, профессиональная подготовка, бакалавр, учреждения интернатного типа.

Kakhiani Yu.V. CURRENT STATE OF TRAINING OF FUTURE SOCIAL TEACHER FOR WORK IN RESIDENTIAL CARE

The article analyzes the current state of training of the future social teacher for work in residential care in high school. Clarification of the concept of „professionally important qualities of the future social teacher person”.

Key words: future social teachers, training, bachelor, residential care.

Постановка проблеми. Розвиток системи освіти на засадах гуманізму та людиноцентризму в сучасних умовах соціально-економічних змін потребує осмислення концептуальних підходів до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. За таких умов провідною метою модернізації та вдосконалення вищої освіти в Україні стає досягнення принципово нового рівня якості підготовки майбутнього фахівця. Соціальна значущість діяльності, специфічність і складність роботи соціального педагога висувають низку особливих вимог до його професійної діяльності в закладі інтернатного типу. Проблеми та завдання, які виникають у процесі фахової соціально-педагогічної діяльності, здебільшого не мають однозначного варіанту розв'язання, тому потребують конструктивного переосмислення і перетворення власного досвіду, що неможливо без спеціальної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснений нами попередній аналіз наукової літератури засвідчив, що в розумінні професійних особистісних якостей майбутнього педагога єдиний погляд сьогодні відсутній. Так, якості особистості, необхідні для успішного виконання професійної діяльності, називають професійними (О. Гура) [3]; професійно значущими (І. Зязюна, А. Маркова) [5; 10]; професійно-особистісними (Л. Мітіна) [11]; особистісними

(Є. Клімов, О. Пехота) [7; 12]. У нашому дослідженні ми оперуватимемо терміном «професійно значущі якості майбутнього соціального педагога» як найбільш повним та широкоживаним.

Емпіричне дослідження, спрямоване на визначення та систематизацію професійних особистісних якостей педагога, здійснено Б. Ананьєвим у першій половині ХХ століття [1; 2]. У другій половині ХХ століття з'явилися фундаментальні розвідки особистості педагога, здійснені під керівництвом І. Зязюна, Н. Кузьміної та В. Слатьоніна. На думку Л. Єлисеєвої, професійно важливі якості соціального педагога виявляються у формі здібностей до ефективної професійної діяльності та є результатом інтеграції його індивідуально-особистісної своєрідності на основі вимог цієї діяльності [4, с. 59], вони можуть бути морально зорієнтованими, емоційно-моральними, організаторськими і педагогічними.

У дослідженнях, присвячених проблемі формування професійно важливих і особистісних якостей соціального педагога, ці поняття розглядаються як синонімічні. Зокрема, О. Максимова вважає, що майбутній соціальний педагог має володіти такими професійно значущими якостями, як мотиваційно-творча активність і професійна спрямованість; інтелектуально-логічні, інтелектуально-евристичні та комунікативно-творчі здібності; світоглядні, естетичні і

моральні якості особистості, що сприяють успішності соціально-педагогічної діяльності; здібності особистості до самоуправління в соціопедагогічній і соціокультурній діяльності [9, с. 115].

Отже, професійно значущі якості особистості майбутнього соціального педагога – це стійкі загальні та специфічні риси, що забезпечують повноцінне виконання ним своїх професійних функцій та обов'язків. Це інтегроване комплексне утворення, яке формується шляхом синтезу професійних і особистісних якостей. Воно виникає внаслідок професіоналізації особистісних якостей і трансформації їх в особистісно цінні [6, с. 77].

Номенклатуру вимог до особистісних якостей соціального педагога містять педагогічні професіограми – ідеальні теоретичні моделі педагогічної діяльності, системний опис соціально-психологічних вимог до спеціаліста та визначення його ідеальних якостей, необхідних для здійснення професійної діяльності, вирішення навчально-виховних завдань у будь-якій педагогічній системі.

Система фахових умінь і вимог до майбутніх соціальних педагогів міститься в освітньо-кваліфікаційній характеристиці та освітньо-професійній програмі підготовки.

Вивчення сучасного стану підготовки майбутнього соціального педагога до професійної діяльності у вищих навчальних закладах України довело актуальність та доцільність дослідження обраної проблеми.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в розкритті реального стану професійної підготовки майбутнього соціального педагога до роботи в закладах інтернатного типу у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження Проведений нами аналіз освітньо-професійної програми за напрямом підготовки 0101 «Педагогічна освіта» зі спеціальності «Соціальна педагогіка» дає змогу стверджувати, що в стандартах вищої педагогічної освіти значну увагу приділено формуванню у майбутніх соціальних педагогів умінь інтегрувати спеціальні, психолого-педагогічні, методичні і дидактичні знання в різних ситуаціях професійної діяльності та застосовувати наявний досвід для особистісного саморозвитку і самовдосконалення дотично до майбутньої професійної діяльності в закладах інтернатного типу – визначати психічний стан вихованців, звертаючи увагу на їхні емоції, позу, жести, вираз очей тощо з метою добору ефективних методів взаємодії з дітьми в навчально-педагогічному

процесі; розрізняти, виявляти, викликати і розвивати емпатію, чутливість, чуйність, співрадість, співпереживання, співстраждання, доброту, справедливість, турботливість. З'ясовувати, попереджати й усувати причини негуманного ставлення до людей, тварин, рослин у процесі опанування й до речного та ефективного застосування методів і прийомів стимулювання гуманних почуттів, стосунків, поведінки; аналізувати мотиви дій і вчинків вихованців, а не лише їх результати; виховувати симпатію один до одного, гуманні почуття, колективні взаємини, справедливість, добропорядність у грі та спілкуванні; реалізувати та розвивати свої педагогічні здібності, включаючи як їхні перцептивні (розуміти та вивчати вихованця, співпереживати, приймати його точку зору), так і керівні компоненти (впливати не лише на поведінку вихованців, а й на мотиви, цілі); інтерпретувати та читати внутрішній стан вихованця за нюансами його поведінки, володіти засобами невербальної поведінки (міміка, жести), використовувати демократичний стиль керівництва, підтримувати однакове ставлення до всіх дітей [6].

Отже, у стандартах підготовки фахівців соціально-педагогічного профілю підкреслено необхідність розвитку у майбутніх соціальних педагогів здатності розуміти і сприймати внутрішній світ вихованця як власний. Саме це розглядається як основа успішності та ефективності майбутньої соціально-педагогічної діяльності.

В Україні сформувалася та функціонує система підготовки педагогічних кадрів, до якої входить розгалужена мережа вищих і середніх спеціальних навчальних закладів. Потреба освітніх закладів у спеціалістах середньої і вищої кваліфікації задовольняється за рахунок університетів, причому основним джерелом поповнення персоналу є педагогічні навчальні заклади (зокрема, 22 педагогічних, 26 класичних і гуманітарних університетів, 27 закладів післядипломної освіти). Потенціалом педагогічної освіти сьогодні є 108 вищих навчальних закладів [12]. Спеціальність за напрямом «Соціальна педагогіка» студенти здобувають у понад двадцяти вишах.

Сучасний стан підготовки до роботи в закладах інтернатного типу майбутнього соціального педагога досліджено, виходячи з вимог Державного галузевого стандарту підготовки фахівця з соціальної педагогіки та його освітньо-кваліфікаційної характеристики.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) випускника вищого навчального закладу є державним нормативним документом, у якому узагальнено зміст освіти,

тобто відображено цілі освітньої та професійної підготовки, визначено місце бакалавра з соціальної педагогіки в структурі держави й вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей. ОКХ відображає соціальне замовлення на підготовку фахівця, що розробляється у сферах праці та професійної підготовки з урахуванням аналізу професійної діяльності випускника вищого навчального закладу – бакалавра з педагогічного напрямку, а також державні вимоги до особистісних і професійних якостей особи, яка здобула базову вищу освіту відповідного фахового спрямування «Соціальний педагог».

Галузевий стандарт є складовою частиною системи стандартів вищої освіти, у якій узагальнено вимоги до змісту освіти й навчання з боку держави, світового співтовариства та споживачів випускників цього профілю.

Державний галузевий стандарт підготовки фахівця з педагогіки поширюється на органи управління вищою освітою, вищі навчальні заклади, міністерства, відомства, асоціації, підприємства, організації різних форм власності, де готуються або працюють фахівці освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю 6.010106 – «Соціальний педагог», напрямом підготовки 0101 «Педагогічна освіта» з нормативним терміном навчання – чотири роки.

Узагальненим об'єктом діяльності стандарту є соціально-педагогічна діяльність у різних функціональних соціальних організаціях усіх форм власності, а також в освітніх, культурних, наукових, консультаційних організаціях та установах; у підрозділах органів державного та муніципального управління у справах сім'ї та молоді.

Бакалавр із напрямку «Педагогічна освіта» має професійне спрямування «Соціальна педагогіка» і підготовлений до роботи за одним чи кількома з видів і найменувань соціально-педагогічної діяльності за Державним класифікатором видів соціально-педагогічної діяльності ДК 009-96 (затверджено наказом Держстандарту України від 22 жовтня 1996 р. № 441).

Установлення переліку професійно важливих умінь, формування та розвиток яких у процесі професійної підготовки забезпечить ефективність особистісного розвитку студента, дало змогу надалі більш вірогідно визначити критерії підготовки майбутнього соціального педагога до роботи в інтернатних закладах.

Наступним етапом вивчення сучасного стану особистісного розвитку майбутнього соціального педагога у процесі його професійної підготовки став системний аналіз

освітньо-професійної програми підготовки майбутніх спеціалістів соціально-педагогічної сфери. Освітньо-професійна програма (ОПП) є державним нормативним документом, у якому визначається нормативний зміст навчання, установлюються вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та професійної підготовки фахівця відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня певної спеціальності.

Державний галузевий стандарт установлює нормативну частину змісту в навчальних об'єктах, їхній інформаційний обсяг та рівень засвоєння у процесі підготовки відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики; рекомендований перелік навчальних дисциплін підготовки фахівців; форми державної атестації; нормативний термін навчання.

Нашим завданням був аналіз змісту освітньо-професійної програми підготовки майбутніх соціальних педагогів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр». Освітньо-професійна програма (і складений відповідно до неї навчальний план) передбачає цикли гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки, що забезпечує певний освітній рівень; професійної (професійно зорієнтованої) та практичної, що разом із попередніми циклами забезпечує певний освітньо-кваліфікаційний рівень.

Аналіз блоку професійно зорієнтованої підготовки майбутніх соціальних педагогів уможливив виокремити ті цикли, які найбільше відповідають завданням нашого дослідження. За положеннями Державного галузевого стандарту навчальний заклад має право за узгодженням із Міністерством освіти та науки України змінювати назви навчальних дисциплін та розподіл блоків змістовних модулів у них. Тому ми вважали за доцільне здійснити аналіз навчальних планів кількох вищих навчальних закладів IV рівня акредитації, де здійснюють підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю 6.010100 – «Соціальний педагог» за напрямом підготовки 0101 «Педагогічна освіта». Ми брали за основу навчальні плани з нормативним терміном навчання – чотири роки. Проаналізовано навчальні плани зі спеціальності «Соціальна педагогіка» таких вищих навчальних закладів, як

1. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

2. Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (м. Харків).

3. Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди (м. Харків).

4. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль) [6].

Здійснений нами аналіз дозволив установити, що оскільки навчальні плани підготовки бакалаврів зі спеціальності «Соціальна педагогіка» цих закладів будувалися відповідно до вимог галузевого стандарту, то перелік навчальних дисциплін у них майже ідентичний. Блоки, що входять до науково-предметної підготовки – вступ до спеціальності; соціальна педагогіка; технології соціально-педагогічної роботи; соціально-педагогічна робота у закладах освіти; соціальний супровід сім'ї.

Проте трапляються розбіжності у варіативній частині (переліках предметів, запропонованих вищим навчальним закладом та поданих на вибір студентам). Варіативна частина відбиває також спрямованість спеціалізації майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз практичного вирішення проблеми підготовки майбутнього соціального педагога до роботи в інтернатних закладах здійснено за такими напрямками, як аналіз змісту освітньо-кваліфікаційної характеристики соціального педагога за рівнем «бакалавр»; аналіз змісту освітньо-професійної програми підготовки майбутніх соціальних педагогів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр»; аналіз переліку блоків змістовних модулів та навчальних дисциплін, що мають бути присутні у професійній підготовці майбутнього соціального педагога.

Аналіз отриманих даних дає змогу дійти узагальненого висновку, що в загальному переліку професійних умінь, визначених Державним галузевим стандартом, питома вага професійних умінь, що відповідають завданням підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в закладах інтернатного типу, виявилася несуттєвою, а в характеристиці окремих професійних умінь не виявлено чи представлено мінімально.

Аналіз професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів для роботи в закладах інтернатного типу дає підстави сформулювати необхідні заходи для її покращення. Передусім необхідно розробити сучасний стандарт для якісної професійної підготовки, передбачивши практико-орієнтованість випускників ВНЗ; провести аналіз запровадження міжпредметних зв'язків навчальних планів ВНЗ з метою усунення дублювання курсів; розробити механізми інтеграції «ВНЗ – заклад інтернатного типу» для забезпечення закріплення отриманих теоретичних знань і формування практичних навичок їх використання; ввести до ро-

бочих планів ВНЗ III та IV рівнів акредитації спецкурс «Підготовка до роботи в закладах інтернатного типу» [6].

Сучасний стан підготовки майбутніх соціальних педагогів вивчався у процесі аналізу навчальних планів ВНЗ, які здійснюють підготовку фахівців за напрямом підготовки «Соціальна педагогіка», а також педагогічних спостережень, бесід, анкетування студентів і викладачів вищих навчальних закладів, фахівців, які працюють у сфері соціально-педагогічної діяльності.

Проведений аналіз показав, що спільним для всіх навчальних планів ВНЗ є те, що вони зорієнтовані на кредитно-модульну систему організації навчального процесу, кількість кредитів ECTS однакова.

Цикл гуманітарних і соціально-економічних дисциплін є найбільшим за обсягом і розрахований на 36–48,5 кредитів, охоплює 13–15 навчальних дисциплін. Більшість із них є в усіх ВНЗ, зокрема це історія України, культурологія, ділова українська мова або українська мова за професійним спрямуванням, філософія, психологія, педагогіка, релігієзнавство, економічна теорія, соціологія, політологія, логіка, етика та естетика, правознавство (або основи права), іноземна мова, цивільна оборона.

На вивчення предметів циклу природничо-наукових дисциплін передбачено від 19,5 до 40 кредитів. Цей цикл охоплює 9–15 навчальних дисциплін. У навчальних планах спільними є такі дисципліни, як основи медичних знань та охорони здоров'я, валеологія, нові інформаційні технології та ТЗН, безпека життєдіяльності тощо. Аналіз структури навчальних планів ВНЗ засвідчує наявність циклу професійно зорієнтованих дисциплін, є цикл професійної та практичної підготовки, але зміст цих циклів різниться.

Провідною дисципліною, що синтезує необхідні знання, є «Соціальна педагогіка».

Зауважимо, що невід'ємним складником підготовки майбутніх соціальних педагогів також є практика, передбачена в усіх проаналізованих навчальних планах ВНЗ, проте її зміст та тривалість різні. Практична підготовка здійснюється в основному під час базової практики, а потім у процесі практики – за фахом і спеціалізацією. Вона охоплює змістове й процесуальне забезпечення. Змістове забезпечення пов'язане з визначенням складу вмінь і навичок у практичній діяльності.

Отже, спільним для всіх ВНЗ є наявність педагогічної практики.

З'ясовано, що організаційно-методичними умовами професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є відбір

змісту, організаційних форм і методів професійної підготовки, організація індивідуальної та самостійної роботи студентів за кредитно-модульною формою організації освітнього процесу, упровадження інноваційних педагогічних технологій, моніторинг знань студентів, використання комп'ютерних технологій для педагогічного оцінювання результатів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Заслуговує на увагу те, що проведений аналіз виявив спільне та відмінне в навчальних планах ВНЗ щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в закладах інтернатного типу. Спільними ознаками всіх навчальних планів є орієнтація на кредитно-модульну систему організації навчального процесу; тривалість одного кредиту 36 год.; однакова загальна структура навчальних планів, що охоплює цикли дисциплін та практики; наявність трьох циклів – гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, природничо-наукових (фундаментальних) дисциплін та дисциплін самостійного вибору (вибіркові навчальні дисципліни).

Водночас спостерігаються певні відмінності в навчальних планах. Так, неоднаковою є кількість, назви та змістове наповнення циклів дисциплін; зміст і тривалість практики відрізняється в різних ВНЗ.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, змістове наповнення навчальних планів підготовки майбутніх соціальних педагогів у різних ВНЗ не має значних відмінностей. Виявлені окремі розбіжності, на наш погляд, зумовлені чинним на час експериментальної роботи Законом України «Про вищу освіту» (стаття 34) та інструктивним листом Міністерства освіти і науки України від 19 червня 2002 р. № 1/9-307, за якими вченим радам ВНЗ надавалась можливість вибору навчальних дисциплін та ухвалення навчальних планів і навчальних програм [6].

Вимагає спеціального вивчення потенціал практики студентів у закладах інтернатного типу як чинник формування особистісної готовності до труднощів роботи фахівця

в закладах цього типу; детального розгляду потребує розроблення організаційно-педагогічних засад і технологій перепідготовки викладачів вищої школи щодо змісту роботи майбутнього соціального педагога в закладах інтернатного типу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды : в 2-х т. / Б.Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980–.... – Т. II. – 1980. – 288 с.
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды : в 2-х т. / Б.Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980–.... – Т. I. – 1980. – 232 с.
3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : навч. посіб. / О.І. Гура. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 224 с.
4. Елисеєва Л.Я. Формирование профессионально важных качеств социального педагога в учебно-воспитательном процессе колледжа : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Елисеєва Любовь Яковлевна. – М., 2005. – 259 с.
5. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
6. Кахіані Ю.В. Підготовка майбутнього соціального педагога до роботи в закладах інтернатного типу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Кахіані Блія Володимирівна. – Слов'янськ., 2016. – 344 с.
7. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. – Ростов н/Д. : Феникс, 1996. – 418 с.
8. Кремень В. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України : монографія / В. Кремень (гол. ред. кол.). – К. : Пед. Думка, 2007. – 257 с.
9. Максимова Е.Ю. Формирование профессионально значимых качеств у будущих социальных педагогов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Максимова Елена Юрьевна. – Казань, 1999. – 210 с.
10. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Изд-во «Институт практической психологии» ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. – 400 с.
11. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя / Л.М. Митина. – М. : Академия, 2004. – 320 с.
12. Пехота О.М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / О.М. Пехота та ін. ; за ред. І.А. Зязюна, О.М. Пехоти. – К. : Вид-во А.С.К., 2003. – 240 с.